

Кыргыз Республикасынын төлөм системасынын ишине көзөмөлдүк (оверсайт)

- Улуттук төлөм системасынын ишине мониторинг жана талдап-иликтөөлөрдү жүргүзүү

1.1. Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы (ГСРРВ)

2015-жылдын 4-чейрегинде ГСРРВ системасынын ишине жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыгы боюнча жүгүртүү көрсөткүчүнүн 0,41 (8,47 пайызга) чейин төмөндөөсү байкалган. 1 жана 2-графиктерде өткөн чейрекке салыштырмалуу дебеттик жүгүртүү суммасынын өсүшү алкагында коэффициенттин төмөндөшү көрсөтүлгөн. Ликвиддүүлүк коэффициент 9,29 пайызга өсүп, 2,47 түзгөн.

Системадагы жалпы жүгүртүүлөр 558,3 млрд сом чегинде түптөлгөн, бул өткөн мезгилдин көрсөткүчүнөн 25,12 пайызга жогору болгон. Бул көбөйүү Автоматташтырылган тоорук системасы (АТС) аркылуу ишке ашырылган операциялардын көлөмүнүн өзгөрүүсүнөн улам келип чыккан.

Төлөмдөр көлөмүнүн ликвиддүүлүк деңгээлине карата катышына талдап-иликтөөлөрдү жүргүзүүнүн негизинде системадагы жүгүртүүгө карата ликвиддүү каражаттардын жогорку көрсөткүчү сакталгандыктан улам, системада финансылык ликвиддүүлүк деңгээли минималдуу бойдон калган.

Системада орун алышы мүмкүн болгон финансылык тобокелдиктердин дагы бир белгилеринен болуп, катышуучулардын төлөмдөрүнүн кезекке туруп калышы саналат, ал катышуучунун Улуттук банктагы корреспонденттик эсебинде акча каражаттарынын жетишсиз болушу менен шартталган. Отчеттук мезгилде ГСРРВ системасынын ичинде 7 минут узактыгы менен 190 млн сом жалпы суммасына 2 төлөм кезекте турганы катталган.

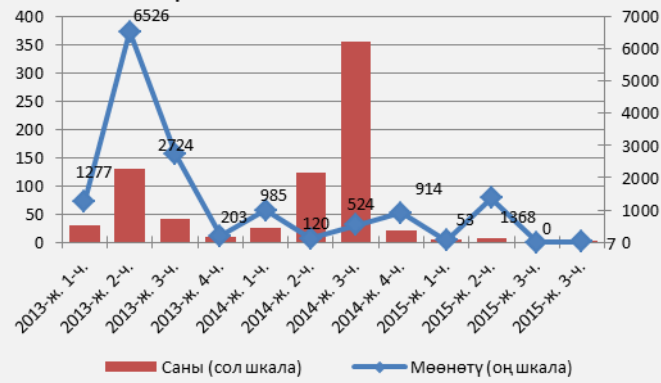
1-график. ГСРРВ системасында финансылык тобокелдиктердин деңгээли

График 2. Динамика изменения среднего показателя

3-график. Кезекке турган төлөмдөрдүн саны жана жалпы мөөнөтү

Системада орун алган операциялык тобокелдиктер. ГСРРВ системасынын ишине талдап

- иликтөөлөр операциялык күндү узартууну эске алганда жеткиликтүүлүк көрсөткүчү¹ 2015-жылдын 4-чeyрегинде 100,00 пайызды түзгөн. Ошол эле учурда системадагы операциялык тобокелдиктин деңгээли 3,94 пайыздын чегинде түптөлгөн (өткөн мезгилдеги көрсөткүчтөн 3,49 пайыздык пунктка төмөн). Бул көрсөткүчтүн мааниси катышуучулардын сурануусу боюнча системанын иш регламентин узартуу менен анын бузулушунан улам келип чыккан. Узартуулардын суммардык убактысы 23 саат 5 минутаны түзгөн, алардын ичинен максималдуу убакыт – 2015-жылдын 17-декабрда катталган (2 саат 25 минутаны түзгөн). Узартуулардын олуттуу убактысы чейректин акырына туура келген, анткени ал майрам күндөр алдындагы жана жыл аягындагы көп сандагы төлөмгө жана акча которууларга байланыштуу болгон.

Бул бузуулар Улуттук банктын тарифтик саясаты менен Улуттук банк Башкармасынын ар бир айдын акыркы 3 күнүнүн ичинде бюджеттик төлөмдөрдү жүргүзүү боюнча атайын чечими менен жөнгө салынат.

1.2. Пакеттик клиринг системасы (СПК)

Пакеттик клиринг системасындагы финансылык тобокелдиктер. Отчеттук мезгил ичинде белгиленген акча каражаттардын резервинен дебеттик таза позициянын артышына байланыштуу фактылар системада катталган эмес, бул катышуучулардын ликвиддүүлүк деңгээлинин жетиштүү экендигин түшүндүрөт.

Төмөнкү графикте көрсөтүлгөндөй, банк-катышуучулар СПК ичинде акыркы эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн талаптагыдан көбүрөөк каражаттарды резервге коюшууда.

4-график. Эсептешүүлөрдүн гросстук системасында жеткиликтүүлүк жана операциялык тобокелдиктин өз ара катышы

5 - график. 2015-жылдын 4 чейрегинде Пакеттик клиринг системасында дебеттик таза позициянын ордун жабууга каралган камдын жана дебеттик позициянын (ДТП) суммардык маанисинин катышы (млн.сом)

¹ Жеткиликтүүлүк коэффициенти- бул, системанын пайдалануучулары үчүн алардын талаптары боюнча кызматтардан жана маалыматтардан пайдалануу мүмкүнчүлүгү катары системанын жеткиликтүүлүгүн мүнөздөгөн көрсөткүч. Техникалык кемчиликтерден, электрэнергиясынын өчүрүлүшүнөн, системанын операциялык күнүнүн кеч ачылышынан же эрте жабылышынан улам системадагы үзгүлтүктөр системадан пайдалануу убактысын кыскартат.

Ошентип, отчеттук мезгилде катышуучулардын дебеттик таза позициянын ордун жабууга камдары ликвиддүү каражаттардын деңгээлинен 3 эсе ашкан.

Пакеттик клиринг системасында орун албаган төлөмдөрдүн жалпы саны 4 749 түзгөн (системада жалпы иштелип чыгарылган төлөмдөрдөн 0,54 пайызды түзөт), иштелип чыгарылган төлөмдөрдүн жалпы көлөмүнөн 1,04 пайызды түзгөн), анын суммасы 343,37 млн сом болгон.

Системадагы операциялык тобокелдиктер. 2015-жылдын 4-чейрегинде Пакеттик клиринг системасынын ишине жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыгында, системадан пайдалана алуу көрсөткүчү 100 пайызды түзгөн, мында, операциялык тобокелдик деңгээли 0,43 пайыз чегинде түптөлүп, катышуучулар тарабынан системанын иш регламентинин узартылышы менен шартталган. Узартуулардын суммардык мөөнөтү 2 саат 5 минутаны түзгөн, алардын ичинен эң узак мөөнөтү – 37 минута болгон.

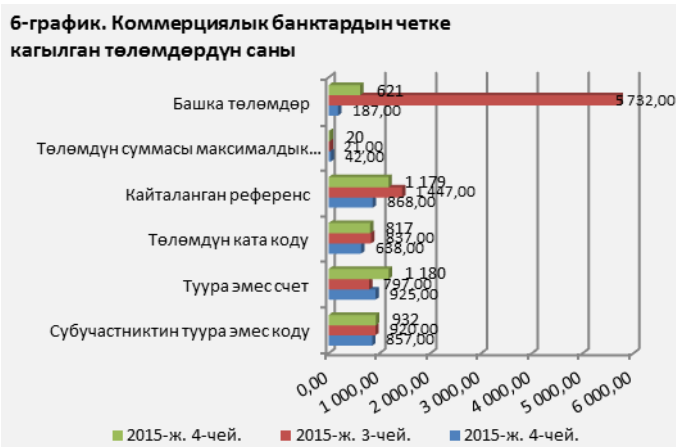
Потенциалдуу тобокелдиктерге баа берүү: тобокелдиктер олуттуу мааниге ээ болгон эмес. 4-чейректе Пакеттик клиринг системасынын ишинде техникалык бузулуулар байкалган эмес.

1.3. «Элкарт» улуттук төлөм системасы

Системадагы операциялык тобокелдиктер. Маанилүү төлөм системалардын ишине кезектеги мониторингдин жана талдап-иликтөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча «Элкарт» улуттук төлөм системасында жеткиликтүүлүк деңгээли 2015-жылдын 4-чейрегинде 99,28 пайызды түзгөн. Системанын аппараттык программалык комплексин жана программалык камсыздалышын жаңыртуу боюнча иштердин, ошондой эле аппараттык жана түйүндүк чөйрөдөгү техникалык үзгүлтүктөрдүн жыйынтыгында операциялык тобокелдиктер 0,72 пайызды түзгөн. Өткөн мезгилдердеги

жеткиликтүүлүк көрсөткүчү да үзгүлтүктөрдүн перифериялык түйүнгө жана операциялардын процессининин токтоп калуусуна таасир этүүсүн эске алганда, жаңыдан каралып чыккан.

Потенциалдуу тобокелдиктерге баа берүү: айрым катышуучулардын системадан узак мөөнөттүү пайдаланбашына байланыштуу үзгүлтүктөрдүн жарым бөлүгү олуттуу мүнөзгө ээ болгон. Тобокелдиктерге баа берүүлөр системанын операторунун ишкердик аброюна тобокелдиктерди жаратаарын жана финансылык жоготуулардын орун алып калышын четке какпайт.

1.4. Төлөм карттарын пайдалануу менен эсептешүүлөр системасындагы алдамчылык транзакциялар

Эсептешүүлөр системасында төлөм карттары менен ишке ашырылган алдамчылык транзакциялар боюнча коммерциялык банктардан мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик банктык отчеттун алкагында алынган маалыматтарга талдап-иликтөөлөрдүн жыйынтыгында 2015-жылдын 4-чейреги ичинде 77 шектүү операция катталган (эл аралык VISA Int. системасынын карттарын пайдалануу менен 65, «Элкарт» карттары менен 10 транзакция жана UnionPay системасы менен 2 транзакция өткөн). Алардын ичинен алдамчылык транзакциялар катары 689 775,2 сом жалпы суммасындагы 35 транзакция каралган.

10-таблица. Банктык карттарды пайдалануу менен алдамчылык ыкмалар боюнча маалымат

Алдамчылык ыкмасы	2015-ж. 1-чей		2015-ж. 2-чей		2015-ж. 3-чей		2015-ж. 4-чей	
	Саны	Көлөмү (сом)	Саны	Көлөмү (сом)	Саны	Көлөмү (сом)	Саны	Көлөмү (сом)
Жасалма төлөм карттар:	-	-	2	-	-	-	-	-
- MasterCard	-	-	0	-	-	-	-	-
- Visa	-	-	2	-	-	-	-	-
- Элкарт	-	-	0	-	-	-	-	-
Жоготулган, уурдатылган, унутулган төлөм карттар:	-	-	4	160 000,0	-	-	-	-
- MasterCard	-	-	1	30 000,0	-	-	-	-
- Visa	-	-	3	130 000,0	-	-	-	-
- Элкарт	-	-	-	-	-	-	-	-
Почта, телефон, интернет аркылуу буйрутма кылуу (скимминг):	16	391 308,9	12	82 986,8	5	76 407,6	21	415 582,0
- MasterCard	-	-	-	-	-	-	-	-
- Visa	16	391 308,9	12	82 986,8	5	76 407,6	21	415 582,0
- Элкарт	-	-	-	-	-	-	-	-
Башка транзакциялар:	40	649 939,5	20	259 367,5	35	451 772,4	14	274 193,1
- MasterCard	-	-	3	41 161,5	-	-	-	-
- Visa	39	647 439,5	17	218 206,1	31	416 767,4	13	269 068,1
- Элкарт	1	2 500,0	-	-	4	35 005,0	1	5 125,0
Бардыгы	56	1 041 248,4	38	502 354,3	40	528 180,0	35	689 775,2

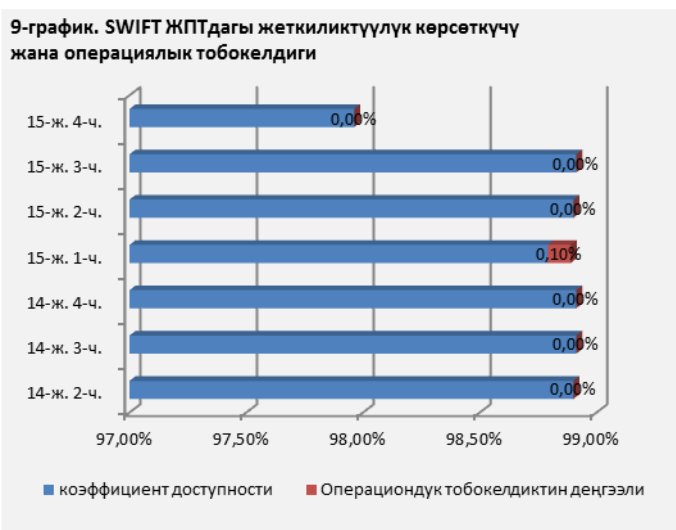
Банктык карттагы маалыматты Интернет түйүнүндө санкцияланбаган транзакциялар үчүн колдонуу жана компрометация финансылык жоготуулардын келип чыгышынын негизги себебинен болгон. Карт ээлеринин коопсуздук эрежелерин сактабагандыгы жана банк-эмитент менен түзүлгөн келишим шарттарын бузгандыгы да финансылык тобокелдиктердин бирден бир себебинен болгон (мында, үчүнчү жактардын төлөм карттын пайдалануусу чектелген эмес, ПИН-коддун купуялуулугу жана сакталышы камсыз кылынган эмес).

Башка шектүү транзакциялар өз учурунда аныкталып, системада четке кагылган. Банктар финансылык жоготууларга учураган эмес.

1.5. SWIFT жамааттык пайдалануу түйүнүнүн ишине контролдук

Системадагы операциялык тобокелдиктер. 2015-жылдын 4-чейреги ичинде системадан пайдалана алуу деңгээли 97,96 пайызды түзгөн (жогору). Пайдалануу көрсөткүчүнүн төмөндөөсүнө SWIFT системасында орун алган окуя журналдарын жана билдирмелерин архивдештирүү боюнча андагы пландык алдын ала иштер, ошондой эле SWIFT жамааттык пайдалануу түйүнүнүн серверлеринин жаңыртуу иштери таасир эткен.

SWIFT системасынын эрежелерине ылайык Улуттук банк банктар-катышуучуларды жүргүзүлүп жаткан иштер жөнүндө алдын ала маалымдаган. SWIFT

системасына кошулуу жана аны пайдалануу жөнүндө келишимге ылайык, штаттан тышкаркы жагдайлар орун алган шартта, коммерциялык банктар иш алып барууда билдирүүлөрдү берүүнүн альтернативдик ыкмаларын колдонушу зарыл. Коммерциялык банктардын альтернативдик каналдардын бар болуу жөнүндө жоопторун изилдөөсү баардык банктарда ошондой каналдар бар болгондугун көрсөтөт.

SWIFT системасында операциялык тобокелдиктер деңгээли минималдуу бойдон калган.

1.6. Төлөм системаларынын ишинин үзгүлтүксүздүгүнө талдап-иликтөөлөрдү жүргүзүү

Мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик банктык отчеттун маалыматтарына талдап-иликтөөлөрдү жүргүзүүнүн натыйжасында, 2015-жылдын 4-чeyреги ичинде төлөм системасынын катышуучуларында 270 штаттан тышкаркы жагдай катталган.

Ушул менен бирге олуттуу мүнөзгө ээ штаттан тышкаркы жагдайдын үлүшү анын жалпы санынан 5,93 пайызды, олуттуу эмес – 94,07 пайызды түзгөн.

Ошентип, үзгүлтүктөрдүн төмөнкүдөй негизги түрлөрүн белгилөө мүмкүн:

- энергия менен камсыз кылуу жагында үзгүлтүктөр– төлөм системаларынын ишиндеги штаттан тышкаркы жагдайлардын жалпы санынан 70,00 пайызды түзгөн.

Потенциалдуу тобокелдиктерге баа берүү: тобокелдиктер олуттуу мааниге ээ болгон эмес. Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларынын талаптарына ылайык, банктар үзгүлтүксүз камсыз кылуу булактары менен жабдылган, бирок электр энергиясынын өчүрүлүшү, банктардын аралыкта орнотулган жабдууларынан пайдалануу мүмкүнчүлүгүнө таасирин тийгизген.

- байланыш каналдарындагы үзгүлтүктөр төлөм системаларынын ишиндеги штаттан тышкаркы жагдайлардын жалпы санынан 8,89 пайызды түзгөн.
- аппараттык-программалык комплекстин жана аралыкта орнотулган жабдуулардын ишинде орун алган үзгүлтүктөр төлөм системаларынын ишиндеги штаттан тышкаркы жагдайлардын жалпы санынан 21,11 пайызды түзгөн.

Потенциалдуу тобокелдиктерге баа берүү: бул үзгүлтүктөр финансылык чыгымдарга алып келген эмес, бирок банктардын имиджине, кардарлардын банктык кызматтарга жана төлөм системасынын ишине болгон ишенимине терс таасирин тийгизген, ошондой эле коммерциялык банктардын пайда алуусуна да тоскоолдуктарды жаратуу тобокелдигин камтыйт.

